

คิด (ต่าง) แบบแกะดำ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์รัชต์ ชมภูนิช
ratchot@gmail.com

เกริ่นนำ

ปัญหาหลักของคนไทยและสังคมไทยทั้งในวงการศึกษาและการศึกษา ทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบันคือ **คิดไม่เป็น** สังคมไทยไม่ได้ให้ความสำคัญกับการฝึกฝนคนให้เป็น **นักคิด** แต่เป็น **นัก (คิด) ตาม** มากกว่า เราจึงมักพบเห็นวัฒนธรรมการประพฤติปฏิบัติตามๆ กันมาอย่างไร้เหตุผลโต้แย้งของคนไทยแทบทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นการทำตามคนนำอย่างไม่คิดโต้แย้ง หรือมักมีคำพูดติดปากเพื่ออธิบายการทำตามกันว่า **“ก็ใครๆ เขาก็ทำกัน ทำไม่เราถึงจะไม่ทำ (ตาม)”** และความเชื่อถือในระบบอาวุโสและผู้ที่มียายุมากกว่าว่าต้องทำอะไรที่ถูกต้องเสมอ

ปัจจัยหรือความเชื่อเหล่านี้ทำให้คนในสังคมไทยปกครองง่าย ไม่ชอบการโต้แย้ง ไม่ชอบคิดหรือตัดสินใจด้วยตนเองเนื่องจากมีผู้รับผิดชอบการกระทำดังกล่าวนั้นอยู่แล้ว สังคมไทยจึงเป็นสังคมที่เดินตามรอยเท้าตัวเองเป็นวงกลมโดยไม่มีความสิ้นสุด ปัญหานี้จึงเป็นเหตุให้ศักยภาพในการแข่งขันของคนไทยและประเทศไทยลดต่ำลงๆ ทุกปี สวนทางกับผู้คนในประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง เช่นเดียวกับผู้ประกอบการธุรกิจในบ้านเราที่ไม่เคยคิดทำหรือขายสินค้าผลิตภัณฑ์ที่มีความแตกต่างจากคู่แข่งโดยไม่เคยคิดพิจารณาถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จของผู้นำตลาดหรือธุรกิจที่ดีว่าควรมีสิ่งใดเป็นตัวขับเคลื่อนแต่อย่างใด

ทางรอดสังคมไทย : มุมมองแบบแกะดำ (Contrarian Strategist's Model)

วิธีแก้ไขหรือหนทางรอดของประเทศไทยคือ ต้องหาวิธีการทำให้คนไทยมีศักยภาพในการคิดที่มากกว่าเดิม และมีความกล้าที่จะมีความคิดที่แตกต่างจากคนหมู่มากอย่างมีตรรกะหรือมีเหตุและผลรองรับ และไม่ใช้ความเคยชินหรือสิ่งที่เคยประพฤติปฏิบัติตามๆ กันมาในการคิดและดำเนินชีวิตอีกต่อไป แนวทางของวิธีคิดแบบนี้อาจเรียกได้ว่า **แนวคิดแบบแตกต่าง** หรือ **คิดแบบแกะดำ** ตัวอย่างพฤติกรรมแกะดำอย่างง่าย ๆ ในชีวิตประจำวันของผู้บรรยายคือ การเลือกเที่ยวไปหาที่จอดรถยนต์ในศูนย์การค้าอีกทิศทางหนึ่ง (ซึ่งไม่มีใครขับไป) เมื่อพบทางแยกให้เลือกโดยไม่ขับรดตามๆ กันไปด้วยความเคยชินโดยไม่ลู่คิดหาโอกาสจะพบที่จอดรถยนต์ว่างมีน้อยกว่าอีกทางหนึ่ง (ซึ่งไม่มีใครขับไป) อย่างมากมาย

ข้อดีของการมีวิธีคิดแบบแกะดำจะทำให้คนไทยหันมาใช้ศักยภาพของสมองทั้งสองซีกของตนได้อย่างเต็มที่ จากเดิมที่คนไทยเราจะใช้สมองซีกซ้ายหรือใช้ด้านเหตุผล (ที่ดูไม่มีเหตุผล) หรือตัวหนังสือเป็นหลักแต่เพียงอย่างเดียว ดังจะเห็นได้จากธรรมชาติของสังคมไทยที่มักเป็นเจ้าถ้อยร้อยความหรือมักหาหนทางเอาชนะคะคานกันด้วยภาษาทางกฎหมายและตัวหนังสือเหมือนศรีธนญชัยโดยไม่คำนึงถึงความสูญเสียในภาพรวมของระบบแม้แต่น้อย

การดึงความสามารถของสมองซีกขวาซึ่งเป็นซีกแห่งการสร้างสรรค จะทำให้คนไทยไม่ต้องเดินย้อนรอยเท้าคนนำเป็นวงกลมเช่นอดีตอีกต่อไป สังคมไทยจะได้คนพันธุ์ใหม่ที่เดินไปข้างหน้าอย่างมีความสุขและมีความคิดเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งบุคคลแกะดำเหล่านี้จะส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแง่ดีต่อองค์กรธุรกิจให้เกิดองค์กรแกะดำและขยายต่อขึ้นไปในระดับสังคมให้กลายเป็นสังคมแกะดำที่เติบโตด้วยสติปัญญาและสร้างสรรคเศรษฐกิจบนพื้นฐานความรู้และความคิดสร้างสรรค์ หรือ Creative Economy ได้ในที่สุด

เรียบเรียงจากการบรรยายเรื่อง **“คิดแบบแกะดำ”** โดยคุณประเสริฐ เอี่ยมรุ่งโรจน์ ผู้ก่อตั้งบริษัท Brand Connections จำกัด และผู้เขียนหนังสือ **“คิดแบบแกะดำ”** และ **“แกะดำทำธุรกิจ”** ณ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ 11 พฤศจิกายน 2551

กระบวนการคิดแบบแกะดำ : Contrarian Thinking Process

หากมีคำถามว่าเราจะทำอย่างไรจึงจะหลุดพ้นจากวังวนเช่นนี้ในสังคมบ้านเรา และจะมีวิธีไหนหรือสูตรสำเร็จใดที่ทำให้คนที่อยู่ในสังคมแกะขาวหรือข้อมสืตัวเองให้เทาขึ้นๆ จนกลายเป็นแกะดำได้ คำถามเหล่านี้ผู้บรรยายได้ตอบไว้อย่างน่าสนใจว่า การคิดหรือเป็นแกะดำไม่มีสูตรสำเร็จตายตัวเหมือน $1 + 1 = 2$ และเราคงไม่สามารถเป็นแกะดำได้หากไม่เชื่อมั่นในแนวคิดนี้และลงมือปฏิบัติให้กลายเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวันของเรา

ผู้บรรยายได้นำเสนอแนวทางบ่มเพาะความเป็นแกะดำ หรือ Model แกะดำ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้บรรยายสรุปได้มาจากประสบการณ์ส่วนตัวที่ได้มาจากชีวิตในวัยเด็ก สภาพแวดล้อมของครอบครัว การดำเนินชีวิต การศึกษา และการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากประสบการณ์การทำงานของตนเองในงานและอาชีพที่หลากหลายมากกว่า 30 ปี จนตกผลึกกลายเป็นกระบวนการสังสมให้เกิดความคิดแบบแกะดำดังนี้

1. ขอบตั้งคำถาม Curious การเริ่มต้นสู่ความเป็นแกะดำอย่างง่าย ๆ

คือ เป็นคนช่างเะที่มีคำถามกับสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันหรือการทำงานของตนเองตลอดเวลา พร้อมกับความพยายามคิดค้นหาคำตอบจากคำถามหรือปัญหาเหล่านั้นไปพร้อมๆ กัน เพราะการสร้างความคิดสร้างสรรค์มักเริ่มต้นจากการตั้งคำถามหรือเกิดข้อสงสัยกับเรื่องราวที่ดูธรรมดาๆ ในชีวิตของคนทั่วไป แต่คนพันธุ์แกะดำจะมีมุมมองต่อปัญหาและการหาคำตอบที่แตกต่างจากแกะขาวทั่วไป กลไกในการสร้างพฤติกรรมนี้ประกอบด้วย

- **ปัจจัยสนับสนุนการสร้างศักยภาพในการตั้งคำถามเพื่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ จะประกอบด้วย 3 องค์ประกอบได้แก่**
 - **What/Why/How** ประโยคเริ่มต้นคำถามแบบพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นการทำไม่อะไร เพราะอะไร จะเป็นจุดเริ่มต้นของการค้นหาสาเหตุที่มาที่ไป ไปจนถึงทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นต่อไป แต่ประเด็นสำคัญคือ **คำถามที่เราตั้งขึ้นควรเป็นเรื่องที่สมควรตั้งคำถามและมีประโยชน์ในการหาคำตอบ**
 - **World Wide View** การมีโลกทัศน์ที่กว้างไกลในระดับ Global และการสะสมความรู้เป็นจุดเสริมสร้างศักยภาพในการตั้งคำถามและค้นหาคำตอบ ซึ่งทำได้ทั้งการอ่านหนังสือทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวกับตัวเอง การสนใจข่าวสารรอบตัว การพัฒนาทักษะภาษาต่างประเทศ เป็นต้น
 - **ความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีเหตุผล** เมื่อเรามีทรัพยากรความรู้ที่เพียงพอ แกะดำย่อมมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้และการสร้างสรรคทางเลือกในการแก้ไขปัญหาลikeอย่างหลากหลายและถูกต้อง
 - **กรณีศึกษา** การตั้งคำถามและค้นหาคำตอบแบบง่าย ๆ ในเรื่อง ใกล้ตัว จะเห็นได้จากการแจกบัตรจอดรถยนต์ในศูนย์การค้าที่ปฏิบัติกันทุกที่ทุกแห่ง ซึ่งทำให้เกิดความสูญเสียทั้งเวลาในการรับ-ส่งบัตร / การตรวจเลขทะเบียน และค่าใช้จ่ายในการทำบัตรและค่าจ้างพนักงาน ทั้งๆ ที่ทุกศูนย์การค้าก็ไม่ได้รับผิดชอบความเสียหายและการสูญหายของทรัพย์สินและรถยนต์ของลูกค้านำด้วยการครอบครองบัตรจอดรถยนต์นี้แต่อย่างใด

2. กล้าปฏิเสธ Refuse the Convention ประเทศไทยเป็นประเทศที่มี

จารีต หรือ Convention (ที่ดูแล้วไร้เหตุผล) มากที่สุดในโลก ซึ่งเป็นผลมาจากขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม และระเบียบปฏิบัติต่างๆ ที่มีอยู่ในระบบราชการและสังคมทั่วไป และต่อต้านกฎปฏิบัติต่างๆ ที่เป็น Convention เหล่านี้โดยมีเหตุและผลแต่ไม่ใช่กฎของสังคมแต่อย่างใด เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและการกระทำในระดับบุคคลอันจะนำไปสู่ผลในวงกว้างต่อไป

3. ระวังความท้าทาย ไม่กลัวความเสี่ยง Risk Adverse การเป็นแกะดำ ต้องมีความกล้าได้กล้าเสียกับความคิดของตนเอง และยินดีที่จะพิสูจน์สมมติฐานหรือความเชื่อใหม่ๆ นั้นด้วยการยอมรับความเสี่ยงอันพึงมีที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำหรือความคิดของตนเอง แต่อย่างไรก็ตามความกล้าเสี่ยงของแกะดำคงไม่ใช่ความกล้าแบบบ้าบิ่นจนไม่เหลือทางถอยให้ตนเอง ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นต้องเป็นความเสี่ยงผ่านการกลั่นกรองมาเป็นอย่างดีแล้วหรือเป็นความเสี่ยงที่คำนวณได้ หรือ Calculated Risk หลังจากนั้นจึงจะพิจารณาตัดสินใจด้วยการชั่งน้ำหนักว่าปัจจัยเสี่ยงที่เป็นลบหรือ Downside Risk ต้องเกิดขึ้นน้อยกว่า ปัจจัยบวกที่ได้รับหรือ Upside Gain เสมอแล้วจึงลงมือทำ

4. คิดไม่เป็นเส้นตรง Non-Linear Thinking ธรรมชาติของสมองมนุษย์ไม่มีกระบวนการคิดแบบเส้นตรง เวลาเราคิดแก้ปัญหาเรื่องใดๆ อยู่ สมองเราอาจดึงองค์ความรู้จากเรื่องอื่นหรือจาก Folder สมองอื่นมาใช้แก้ปัญหาได้อย่างดีก็เป็นได้ ดังนั้นวิธีคิดแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพจึงไม่ใช่การหาคำตอบแบบ 1+1 = 2 แต่จะเป็น 3 หรือ 4 หรือ 0 ก็เป็นได้

5. ความคิดสร้างสรรค์ Creative Logic การใช้ความคิดสร้างสรรค์หรือการฝึกฝนใช้สมองซีกขวาซึ่งเป็นด้านจินตนาการนำสมองซีกซ้ายซึ่งเป็นด้านเหตุผลในการแก้ปัญหาเป็นเรื่องที่พึงกระทำเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอโดยเฉพาะอย่างยิ่งในวิชาที่พ้นกรอบแบบ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กๆ หรือเรื่องใหญ่ๆ ในชีวิตของตนเอง กระบวนการดังกล่าวจะทำให้เกิดแนวคิดใหม่ๆ ที่สร้างผลกระทบเชิงบวก (Idea to Generate Positive Impact) ในการทำงานของตนเองโดยไม่รู้ตัว หรือแม้แต่การคิดสร้างสรรค์ในลักษณะ New Solution for Old Problem ก็จะเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มในการทำงานหรือผลงานออกแบบของตนเองได้เป็นอย่างดี

6. คิดอย่างสร้างสรรค์ทำอย่างไร Becoming A Creative Thinker คุณสมบัติหลักของนักคิดอย่างสร้างสรรค์คือ สร้างเรื่องธรรมดาให้กลายเป็นเรื่องใหม่หรือเรื่องไม่ธรรมดาได้ผ่านวิธีคิด ประสบการณ์ และปัจจัยต่างๆ ที่มีอยู่ในบริบทแวดล้อมได้เป็นอย่างดีด้วยศักยภาพในการคิดของตนเอง โดยเป็นเรื่องที่บุคคลทั่วไปไม่คิดถึงหรือมองข้ามไป ทั้งนี้กระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์สามารถจำแนกได้ดังนี้

- **Making a Familiar Strange** การมองสิ่งที่เป็นเรื่องปกติธรรมดาให้เป็นเรื่องไม่ธรรมดา หรือการสร้างเรื่องใหม่จากองค์ประกอบหรือบริบทเดิมๆ หรือการจับคู่ผสมพันธุ์ Industry หนึ่งกับ Industry หนึ่งให้ออกมาเป็นธุรกิจใหม่ได้ โดยเราจะเห็นตัวอย่างแห่งความสำเร็จในลักษณะดังกล่าวนี้ได้จากนักคิดสำคัญ ในอดีตและปัจจุบันนี้ ไม่ว่าจะเป็นการมองเห็นแอปเปิลตกธรรมดาๆ ให้กลายเป็นทฤษฎีแรงโน้มถ่วงของ Sir Isaac Newton หรือการร้านสร้างชาชากาแฟ (ในราคาแพง) พร้อมบรรยากาศสุดหรูของร้าน Starbucks เป็นต้น
- **ต้องปราศจากอคติ Prejudice Free** การมองทุกอย่างด้วยความเป็นกลาง ไม่มีอคติหรือ Bias จะทำให้เราดูข้ามปัจจัยบวกหรือลบต่างๆ ได้อย่างเท่าเทียม เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาด้วยวิธีการใหม่ โดยไม่มีการขี้ข้าหรือคิดเตรียมไว้ก่อนล่วงหน้าได้
- **เปิดเส้าอากาศเสมอ Favor the Prepare Mind** นักคิดสร้างสรรค์ต้องเป็นคน "เปิด" หรือมีความตื่นตัวเสมอในการรับรู้ รับทราบข้อมูลต่างๆ ที่จะผ่านเข้ามาสู่ตนเองอยู่ตลอดเวลา เพราะเราไม่มีทางรู้

ได้ว่าข้อมูลที่เรารับเข้ามานั้นอาจจะเป็นทรัพยากรที่มีประโยชน์ในการนำมาใช้แก้ปัญหาของตนเองในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้เสมอ

- **ไม่มีสูตรสำเร็จ Fluid Recipe** การแก้ปัญหาโดยใช้สูตรสำเร็จ การใช้ตรรกะเหตุผลนำ หรือกระบวนการแบบเดิมๆ ที่เคยแก้ปัญหาเหล่านั้นได้ จะเป็นอุปสรรคในการสร้างสรรค์วิธีการแก้ปัญหาหรือผลลัพธ์แห่งการสร้างสรรค์ใหม่ได้ เพราะเราต้องระลึกไว้เสมอว่า **Creative Idea** ไม่มี Pattern เพราะถ้าเกิด Pattern ขึ้นเมื่อใดก็จะเป็นการเดินวนซ้ำรอยเดิม ซึ่งไม่ถือเป็นการสร้างสรรค์ใหม่แต่อย่างใด ทั้งนี้อาจพิจารณาได้จากดนตรี Jazz ที่มีกระบวนการเล่นแบบ Improvise เป็นหลักในการแสดง ซึ่งถือว่าเป็นแนวดนตรีที่มีการสร้างสรรค์สูงมากแนวหนึ่ง
- **ทำให้ความสามารถในการคิดของสมองเป็นเรื่องปกติวิสัย Creativity is Powerful when it become Habit** กระบวนการฝึกฝนความคิดสร้างสรรค์ที่สำคัญคือ ทำให้กระบวนการนี้เป็นเรื่องปกติวิสัยในชีวิตประจำวัน เพื่อให้สมองตนเองตื่นตัวต่อและมีความพร้อมในการคิดอยู่เสมอและตลอดเวลา มิฉะนั้นแล้วสมองของเราจะตกอยู่ในภาวะ Sleep Mode เหมือนที่เคยเป็นมาชั่วชีวิต

กระบวนการคิดแบบแกะดำ : Contrarian Thinking Process

พรแสวงสำคัญพรสวรรค์

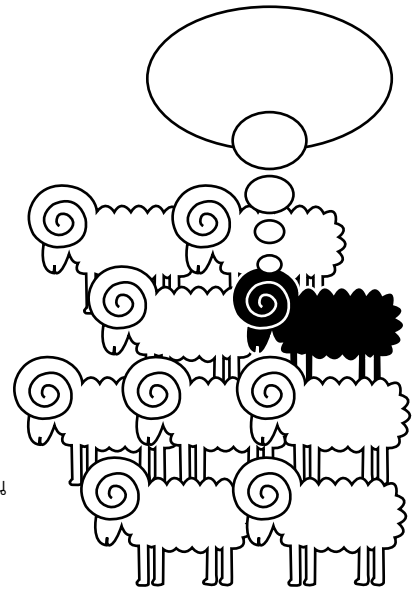
1. จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว
2. อยู่ให้ถูกที่ คิด หาเข็มทิศของตัวเอง หาฝูงเดียวกัน
3. ส่งมอบอย่างเป็นเลิศ
4. ฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง
5. คุณลักษณะและความสามารถพิเศษ

คุณลักษณะ

- ใจกล้า บ้าบิ่น มุ่งมั่น
- รัน
- ผู้มีที่มีจิตวิญญาณ
- ไม่มีคำว่า "ไม่"
- ต็มตัวกับคุณภาพ
- ทำตัวเรียบง่าย
- รักษาสัญญา

ความสามารถพิเศษ

- ร่ำรวย สามัญสำนึก
- เห็นเป็นภาพใหญ่
- คาดเดาอนาคต เห็นโอกาสก่อนผู้อื่น
- สมดุลในชีวิตด้วยสมอง 2 ด้าน

ประโยชน์ของวิธีคิดแบบแกะดำ

จะเห็นว่า วิธีคิดแบบแกะดำจะเป็นเรื่องที่นักวิชาชีพออกแบบมักใช้อยู่เสมอๆ ในการทำงานและการปฏิบัติวิชาชีพของตนเอง เพราะผลงานที่เกิดขึ้นจากการออกแบบในลักษณะต่างๆ นั้น ถือเป็นการแก้ไขปัญหามาแบบ Made to Order ซึ่งจะแปรเปลี่ยนไปตามความต้องการของลูกค้าและสภาพแวดล้อมต่างๆ แนวทางการเพาะบ่มวิธีคิดแบบแกะดำจึงถือเป็นรูปแบบหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มศักยภาพในการสร้างสรรค์ของสมาชิกได้เป็นอย่างดี

1. มนุษย์ทุกคนมีสมองและต้องการพัฒนาตนเอง-พัฒนาทุกวัน ทำให้ดีกว่าเมื่อวานเสมอ
2. SMEs พันธุ์ใหม่ เป็นผู้เล่นระดับโลก : สร้างความเปลี่ยนแปลงให้ประเทศได้
3. คิดด้วยตัวเอง : สมองคนมีอิสระในการคิด เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ได้ ACT

ตามรอยแกะดำได้ที่ www.blacksheep.co.th